

БІДА Олена Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор
кафедри початкової освіти Черкаського
національного університету імені Богдана
Хмельницького,

ГОНЧАРУК Валентина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ГОНЧАРУК Віталій Володимирович

провідний інженер відділу генетики,
селекції та репродуктивної біології
рослин Національного дендрологічного
парку «Софіївка» НАН України.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

***Анотація.** Духовні цінності народу, його народні традиції, звичаї і вдачі протягом багатьох поколінь грали і грають сьогодні вирішальну роль в становленні особистості, у формуванні духовно-етичних якостей підростаючих поколінь. У них зосереджені такі гуманістичні цінності, які не схильні до старіння. У той же час вони створюють етнічну специфіку народу, прикрашають його духовну подобу. Зараз важливо не розгубити ті цінності в духовній культурі минулого, які були накопичені багатьма поколіннями нашого етносу, оскільки у вихованні підростаючих поколінь неможливо обійтися без використання досвіду народу в цій області, його оздоровчих традицій.*

***Ключові слова:** народні традиції, звичаї, формування культури, сучасна людина.*

Постановка проблеми. Нині в усіх сферах суспільного життя, і передусім в освітньо-виховній, пріоритетне місце має посісти формування духовної особистості, виховання в неї патріотичних, громадянських почуттів і найкращих морально-етичних якостей. Усі, хто причетний до справи виховання, повинні подбати про формування культури, національної самосвідомості молоді, «вирощування» української еліти, яка б відповідала за збереження національної самоідентифікації у будь-яких, навіть несприятливих для розвитку нації, умовах. Адже упродовж не одного десятиліття культу й застою у нашого народу сформувалася ціла низка стереотипів щодо рідної культури (стереотип сільськості, вторинності, меншовартості), які необхідно якнайшвидше подолати. Філософія, політологія, психологія, педагогіка, кіно, художня література тих часів одурманювали маси людей, заохочували їх «добровільно» відмовлятися від народного, національного, від власного рідного – історії, мови, культури, свого родоводу. Тож важливим завданням постає відродження глибинного відчуття гордої приналежності до української нації, свого роду, родини, яке було притаманне найкращим представникам минулих століть – визначним ученим, громадським та просвітницьким діячам.

Мета статті. Робота сучасного педагога має бути спрямована на дослідження та відродження традицій народної культури, виховних традицій, що називається народознавчим підходом у формуванні культури сучасної людини.

Виклад основного матеріалу. Народознавство – це система фундаментальних знань про конкретний народ (український, молдавський, польський, угорський та ін.), про особливості його трудової діяльності й побуту, матеріальну і духовну культуру; менталітет, національний характер, психологію, світогляд, історично-культурний досвід, зокрема здобутки у галузі навчання і виховання, а також знання про свій родовід, спосіб

життя і виховання у сім'ях, про батьківський край і все пов'язане з ним, місце та роль народу у розвитку світової цивілізації тощо [1]

Отже про народознавство, що вивчає буття і життєдіяльність українського етносу, ми говоримо як про українське. Рідна мова, історія, краєзнавство та етнографія, народна педагогіка, родинна етнопедагогіка, педагогіка народного календаря (включаючи народно-релігійні свята, урочистості, природні явища й події річного циклу життєдіяльності), народні моральні приписи, фольклор, різні види народного мистецтва (музичне, пісенне, танцювальне, декоративно-прикладне та ін.) і художньої творчості, прогресивні національні градації, звичаї та обряди, народні символи й національна символіка – все це вміститься в одному багатогранному та ємному слові «народознавство».

Цей термін – не плід фантазії прихильників старовини. Його вживали у своїх працях видатні вчені, культурні діячі минулого (В. Вернадський, А. Кримський, І. Огієнко, В. Гнатюк, С. Єфремов, І. Франко та ін.).

Зокрема, І. Франко писав: «Термін «народознавство» означає, власне, щось більше, ніж те, що становить сферу нашої науки. Бо ж пізнати народ – то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище, їх фізичні і розумові особливості, їхні інститути й економічне становище, їхні торговельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами...» і далі: народознавство – це наука, яка «стягує до себе й об'єднує в одне ціле усі науки, всі галузі людських знань» [2]. Цим терміном послуговуються і сучасні науковці і педагоги. Слід зазначити, що такі видатні педагоги, як К. Ушинський, Н. Крупська, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко, хоча й не застосовували саме поняття «народознавство», але, по суті, розкривали його сутність, обґрунтовуючи своє бачення виховання учнів на засадах народності.

Народознавство виступає духовною основою становлення особистості, а його складові – ефективними засобами валеологічного, патріотичного, національного виховання. Потрібно пам'ятати, що все народне завжди правдиве, істинне. Мода в усіх сферах суспільного життя – тимчасове, скороминуще явище, а народне – вічне й завжди сучасне.

Виховання починається із засвоєння дітьми духовних надбань рідного народу – мови, усної народної творчості, всієї спадщини батьків, дідів. Без оволодіння в сім'ї, дитсадку, школі культурою свого народу, пізнання його самотності, практичного продовження культурно-історичних традицій, звичаїв не можна говорити про успіх у навчально-виховному процесі.

Робота, спрямована на запровадження у справі виховання в сім'ї та школі ідей народознавства, сприяє формуванню історичної та фольклорної, родовідної пам'яті, про яку відомий етнограф Василь Скуратівський у своїй книзі «Покуть» писав: «Пам'ять до своїх пращурів – не забаганка і тим паче не данина моді. Це була природна потреба триматися свого родоводу, оберігаючи в такий спосіб сімейні реліквії й традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням» [3].

Обряди і традиції українського народу охоплюють все життя людини від народження до смерті (пологи, запросини баби-повитухи, відвідини новонародженого та породіллі, хрестини, дівування, заручини, весілля, поховання); всі сфери людської діяльності та сільського господарства (заклик весни, веснянки, перша борозна, зажинки, жнива, обжинки, Спас тощо). Сім'я забезпечує таке оточення, в якому етичні і духовні цінності передаються з покоління в покоління, унаслідуються і розвиваються. Система сім'ї та відносин між людьми визначають характер і міру цивілізованості суспільства.

Наш народ має багату культуру, досвід та мудрість. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них – світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі. Завжди людину цікавило питання про

збереження здоров'я та турбота про нащадків. Традиції оздоровлення, якими користувалися наші предки допоможуть сучасній людині ставитися більш уважно до свого здоров'я та до здоров'я оточуючих, бути у гармонії з природою, радіти життю, мати елементарні уявлення про способи профілактики недуг, збереження свого фізичного та психічного стану в нормі, знати й раціонально використовувати потенційні можливості свого організму; мати уявлення про свій внутрішній світ, про сфери душі та духовного, вміти регулювати свої емоції [4].

Перед кожною людиною, котра цікавиться проблемами української етнокультури, українського мистецтва, історії та мови рідного народу, виникає необхідність дослідження етногенетичної символіки, що лежить в основі будь-якого явища нашої культури. Відтак висвітлення народознавчого аспекту символіки, безсумнівно, допоможе вчителю, аспірантові, студентові у розв'язанні багатьох наукових проблем.

Народне вбрання, за словами Т. Ніколаєвої, є «часткою народної душі», адже його елементи свідчили про становище людини в суспільстві, її вік, індивідуальні особливості, художні смаки, а також виконували оберегову (талісманну) функцію. Тому знання цього матеріалу має неабияке практичне значення. До цього додамо ще й той красномовний факт, що вбрання з українською народною вишивкою є завжди модним і сучасним [5].

Писанка є найвизначнішим символом України у світі й найнеобхіднішим атрибутом Великодня. Традиція розписування писанки буде жити вічно, а звичаї та обряди, у яких вона використовується, все більше відновлюються сьогодні на всій території України. У зв'язку з цим, значний матеріал про писанку та її символіку покликаний актуалізувати в свідомості українця трактування кожного знака-символу.

Висновки. Духовні цінності народу, його традиції, звичаї і вдачі протягом багатьох поколінь грали і грають сьогодні вирішальну роль в становленні особистості, у формуванні духовно-етичних якостей підростаючих поколінь. У них зосереджені такі гуманістичні цінності, які не схильні до старіння. У той же час вони створюють етнічну специфіку народу, прикрашають його духовну подобу. Зараз важливо не розгубити ті цінності в духовній культурі минулого, які були накопичені багатьма поколіннями нашого етносу, оскільки у вихованні підростаючих поколінь неможливо обійтися без використання досвіду народу в цій області, його оздоровчих традицій.

Список використаної літератури

1. Концепція вивчення українського народознавства в сучасній національній школі // Освіта України. – 1997. – 10 жовтня.
2. Крисаченко В.С. Українознавство: Хрестоматія. – Посіб.: У 2 кн. – Кн. 2. –К.: Либідь, 1997. – С. 288.
3. Скуратівський В. Покуть. -К.: Фірма «Довіра», 1992. – С. 15
4. Бойчук Ю.Д. та ін. Роль українських народних традицій у формуванні культури здоров'я сучасної людини: методичні рекомендації / Ю.Д. Бойчук, О.М. Мірошніченко, О.М. Бельорін-Еррера, О.С. Бородіна, А.І. Галій та ін. – Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. – 39 с.
5. Біда О.А та ін. Українська символіка: народознавчий аспект (хрестоматія). Навчальний посібник / О.А. Біда, О.А. Берладин, Л.О. Бугакова, В.А. Гончарук, І.А. Денисюк, К.А. Лінєвич та ін. – Умань. УДПУ, 2008. – 224 с.

References

1. The concept study in modern ethnology Ukrainian National School Education. Ukraine. 1997. 10 October.
2. Krysachenko V.S. (1997) Ukrainian Studies: A Reader. Guidances. : In 2 books. B. 2. K. : Lybid, 288.
3. Skurativsky V. (1992) Penance. K. : The company «Trust», 15.
4. Boychuk Y.D. etc. (2015) The role of Ukrainian folk traditions in shaping cultural health of modern man: guidance. Kharkov: HNPU them. GS Pans, 39.
5. Bida O.A. (2008) Ukrainian symbols: ethnology aspect (reader). Textbook. Uman. USPU, 224.